

Sygn. akt I UK 214/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 15 października 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jolanta Frańczak (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Halina Kiriło

SSN Romualda Spyt

w sprawie z odwołania J.B.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w B.
o prawo do emerytury,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 15 października 2019 r.,
skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 11 grudnia 2017 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia
o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w B. wyrokiem z dnia 8 marca 2017 r. oddalił odwołanie
wnioskodawcy J.B. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w B.
z dnia 24 października 2016 r., odmawiającej wnioskodawcy prawa do emerytury z
tytułu pracy w szczególnych warunkach, ponieważ nie zaliczono do okresu takiej

pracy zatrudnienia wnioskodawcy w okresie od dnia 1 września 1974 r. do dnia 30 września 1987 r. w Ż. w Ż. (obecnie S. S.A.) na stanowisku montera aparatury i układów pneumatyczno – hydraulicznych.

Sąd Okręgowy ustalił, że wnioskodawca 60 lat ukończył w dniu 6 marca 2016 r., nie jest członkiem OFE i udowodnił na dzień 31 grudnia 1998 r. ogólny staż ubezpieczeniowy w wymiarze 25 lat, w tym 11 lat, 2 miesiące i 13 dni pracy w szczególnych warunkach. Sporny pozostaje natomiast okres zatrudnienia wnioskodawcy od dnia 1 września 1971 r. do dnia 30 września 1987 r. w Ż. w Ż., w których pracował początkowo jako uczeń praktycznej nauki zawodu, a od dnia 1 września 1974 r. jako monter aparatury i układów pneumatyczno - hydraulicznych na oddziale pomiarów i automatyki. Oddział ten podzielony był na cztery sekcje: ciepłą, pneumatykę i hydraulikę, sterowania i napędu oraz laboratorium elektryczne. W skład sekcji hydrauliczno-pneumatycznej wchodziły trzy osoby, w tym wnioskodawca, którego praca polegała na regulowaniu czujników, regulatorów biegu filcu maszyn papierniczych. Czujniki i regulatory znajdowały się w tunelu aluminiowym, w którym panowała temperatura ponad 80°C. Wnioskodawca czujniki regulował podczas ruchu maszyn, zaś naprawa regulatorów odbywała się przy wyłączonych maszynach. Pracę wykonywał na wszystkich oddziałach Zakładów[...], sporadycznie pracował w warsztacie. Wnioskodawca wykonywał prace na wydziałach: wytwórstwa, parafiny, wykańczalni 1 i 2, tekturowni, serwetkowni, krepowni, kalkowni i metalizacji, gdzie miał kontakt z olejami, wysoką temperaturą, benzyną ekstrakcyjną, azotem, oparami cyny. Na poszczególnych wydziałach znajdowały się różnego rodzaju maszyny związane z produkcją papieru i tektury. Pracownicy tych wydziałów obsługiwali maszyny do cięcia rol papieru, kalandry, maszyny do prasowania bibułki kondensatorowej, maszyny wycinające tacki, serwetki, produkujące bibuły marszczone oraz maszyny, które na kalkowni mieszały sadzę z olejem celem wytworzenia kalki maszynowej, maszyny produkujące tace, wytłaczarki i wytaczarki, urządzenie rozwłókniające (maszyna mieląca tekturę z wodą), maszyny do prania szmat oraz papier-maszyny produkujące papier. Żaden z pracowników wykonujących pracę razem z wnioskodawcą nie otrzymał świadectwa wykonywania pracy w szczególnych

warunkach. Wnioskodawca nie wykonywał pracy w oczyszczalni ścieków ani w dziale remontowym.

Sąd Okręgowy ustalił ponadto, że dla Ż. został ustalony wykaz stanowisk pracy w szczególnych warunkach (dalej wykaz zakładowy), z którego wynikało, że na oddziale pomiarów i automatyki jedynie dwa stanowiska zaliczone były do prac w szczególnych warunkach - elektromonter zakładowy oraz elektromonter obwodów wtórnych, zabezpieczeń i automatyki. Z wykazu tego wynika, że nie wszyscy pracownicy obsługujący maszyny na poszczególnych wydziałach byli uprawnieni do otrzymania świadectwa pracy w szczególnych warunkach. Na wydziale kalkowni byli to: dozowacz składników mas farbowych i ołówkowych, maszynista maszyn powlekających, operator urządzeń dozujących i formujących, na tekturowni - operator urządzeń rozwłókniających, na warzelni - wozak szmat, na szmaciarni - operator urządzeń, krajacz szmat, robotnik transportowy, podawacz szmat, obsługa szarpaka, na wytwórstwie 1 - pracz szmat, mielarz półmasy szmacianej, robotnik transportowy, opróżniacz dołów odciekowych, na litografii - maszynista maszyny offsetowej, arkuszowej, nakładacz, odbieracz, na maszynach offsetowych - operator maszyn offsetowych arkuszowych, na oddziale drukarni czcionkowej - nakładacz, odbieracz na maszynie typograficznej, montażysta i formierz z tworzyw sztucznych i gumy. Do pracy w warunkach szczególnych pracodawca zaliczył też dozór na oddziałach: szmaciarni, drukarni, elektrociepłowni, kotłowni oraz nadzór przy robotach wodno-kanalizacyjnych i blacharskich. T.B., pracujący na oddziale pomiarów i automatyki w sekcji elektrycznej, otrzymał od pracodawcy świadectwo wykonywania pracy w szczególnych warunkach, natomiast T.C., pracujący w tej samej sekcji co wnioskodawca nie otrzymał takiego świadectwa. Pracodawca odmówił wnioskodawcy wydania świadectwa wykonywania pracy w szczególnych warunkach, gdyż jego stanowisko pracy nie było uwidocznione w zakładowym wykazie takich stanowisk pracy.

Przy takich ustaleniach faktycznych Sąd Okręgowy uznał odwołanie za nieuzasadnione. Sąd Okręgowy w pierwszej kolejności podniósł, że rodzaje prac w szczególnych warunkach, których wykonywanie uprawnia do niższego wieku emerytalnego, określone zostały w wykazach A i B stanowiących załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku

emerytalnego pracowników zatrudnionych w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze (Dz.U. z 1983 r. Nr 8, poz. 43 ze zm., dalej jako rozporządzenie z dnia 7 lutego 1983 r.) albo w postaci wymienienia konkretnych stanowisk pracy (np. prace kominiarzy), albo przez nazwanie konkretnych rodzajów pracy (np. praca przy obróbce surowców włókienniczych i ich przędzenie) - w określonych branżach. Zajmowane przez wnioskodawcę w spornym okresie stanowisko montera aparatury i układów hydrauliczno-pneumatycznych nie zostało wymienione w tych wykazach ani w wykazie zakładowym ustalonym dla Ż. na podstawie zarządzenia nr 19 Ministra Przemysłu Chemicznego i Lekkiego z dnia 6 sierpnia 1983 r. oraz nr 11 z dnia 6 października 1986 r. w sprawie prac wykonywanych w szczególnych warunkach w zakładach pracy resortu przemysłu chemicznego i lekkiego (Dz.Urz. MPChIL Nr 1). Wykaz ten obowiązywał w dacie wystawienia wnioskodawcy świadectwa pracy, zatem gdyby stale wykonywał on pracę wymienioną w tym wykazie, pracodawca uwzględniłby to w wystawionym świadectwie pracy, jak to miało miejsce w przypadku T.B.. Sąd Okręgowy uznał także, że nie ma możliwości zakwalifikowania pracy wnioskodawcy w spornym okresie jako „pracy związanej z bieżącą konserwacją agregatów i urządzeń na oddziałach będących w ruchu, w których jako podstawowe są wykonywane prace wymienione w wykazie”, wymienionej w dziale XIV, poz. 25 wykazu A do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. Wprawdzie wnioskodawca wykonywał pracę na wszystkich wydziałach (z pominięciem tylko kotłowni, elektrociepłowni i gospodarki wodnej), jednak pracodawca jako wydziały, na których wykonywana była praca w warunkach szczególnych uznał jedynie szmaciarnię, drukarnię, elektrociepłownię, kotłownię, gospodarkę wodną, roboty wod.-kan. i blacharskie oraz wydział mechaniczny. Znaczna część wydziałów - w tym produkcyjnych - została pominięta. Ponadto, nawet na wydziałach, na których pracodawca uznał wykonywanie prac w szczególnych warunkach, cechę tę przypisał tylko niektórym stanowiskom pracy, wskazując konkretne stanowisko lub rodzaj obsługiwanej maszyny.

Sąd Apelacyjny - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w K., po rozpoznaniu apelacji wnioskodawcy, wyrokiem z dnia 11 grudnia 2017 r. oddalił apelację.

Sąd Apelacyjny dopuścił dowód z zeznań świadka S.P. i na tej podstawie ustalił, że w spornym okresie świadek pracował z wnioskodawcą jako elektromechanik w wydziale pomiarów automatyki. Wnioskodawca pracował w służbie utrzymania ruchu na oddziałach przy czynnych urządzeniach pneumatyczno - hydraulicznych na terenie całego zakładu pracy. Maszyny znajdowały się w ruchu. Do urządzeń tych należały trzy maszyny papiernicze (każda o trzech kondygnacjach i 50 m długości) w suszarniach (suszniach), gdzie regulował biegi filcu i gdzie panowała wysoka temperatura. W szmaciarni i warzelni, gdzie szmaty były gotowane w ługach warzelnych wnioskodawca naprawiał napędy balownic hydraulicznych, zawory dozujące, zasuwy dozujące; w tekturowni, gdzie regulował suszarnie ogrzewane parą, wymieniał regulatory temperatury i regulował je; przy kalandrach, gdzie był narażony na wysokie ciśnienia (wymieniał tam filtry olejowe); w drukarni w gumowni, gdzie kleił dętki, zabudowywał wentyle, ciął uszczelki zawierające azbest, będąc narażony na rakotwórcze nitrozoaminy; w kalkowni, gdzie robiono masę ołówkową, kalkę. Na wydziałach tych pracowali mielarze, maszyniści czy operatorzy maszyn papierniczych, suszarnie przy papier-maszynach były zautomatyzowane, natomiast w suszarni tekturowni pracowali pracownicy rozwieszający tektury. Przy obsłudze maszyn w tekturowni również pracowali operatorzy. W serwetkowni środkiem szkodliwym był spirytus etylowy (jego opary). Pracowali tam operatorzy maszyn wytwarzających oraz służby techniczne. W szmaciarni pracownicy wkładali szmaty do gotowania, tnąc je. Był to wydział wytwórstwo 1, gdzie głównym środkiem szkodliwym były ługi warzelne. Ubrania robocze prano zaś w sodzie kaustycznej. Wnioskodawca pracował także przy bezpośredniej obsłudze stacji sprężarek sprężonego powietrza na każdym z oddziałów, posługiwał się specjalnymi kluczami pneumatyczno - udarowymi. W Ż. był również oddział holendrów - ścierających włókna celulozowe, gdzie stosowano ługi warzelne, siarczyny i siarczany, które następnie neutralizowano węglanem wapnia oraz oddział wytwórstwo 2 - wykańczalnia, gdzie mieściły się kalandry i uzupełniano napęd azotem. Na wydziale parafiny czynnikiem szkodliwym były rozpuszczalniki (eter, terpentyna, benzen, benzyna ekstrakcyjna, nitro, tri). Na oddziale metalizacji produkowano bibułkę kondensatorową, tam czynnikiem szkodliwym były opary srebra, cynku i

oleju parafinowego. Zakłady Papiernicze były utrzymywane w ruchu ciągłym, jedynie z pojedynczymi dniami wolnymi od pracy w ciągu roku. Oddział pomiarów i automatyki (podzielony na sekcje) liczył trzydziestu pracowników, w tym trzech pracowników od urządzeń pneumatyczno-hydraulicznych, gdyż niemal każda maszyna miała napęd hydrauliczno-pneumatyczny.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że zgodnie z art. 184 i art. 32 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1270 ze zm., dalej jako ustawa emerytalna) rodzaje prac lub stanowisk oraz warunki, na podstawie których osobom wymienionym w art. 32 ust. 2 i 3 tej ustawy przysługuje prawo do emerytury, ustala się na podstawie przepisów dotychczasowych, tj. przepisów rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., które stosuje się do pracowników wykonujących prace w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, wymienione w § 4-15 tego rozporządzenia oraz w wykazach stanowiących załącznik do rozporządzenia. Z tego względu Sąd Okręgowy słusznie nie skupiał się na warunkach w jakich wnioskodawca wykonywał pracę (temperatura, zapylenie, hałas itp.), tylko na ustaleniu na czym faktycznie polegała jego praca oraz czy odpowiada (ona lub nie) konkretnym pracom wymienionym w wykazie A, stanowiącym załącznik do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. Sąd Apelacyjny zaznaczył, że zarówno zarządzenia resortowe, w tym obejmujące zakłady papiernicze zarządzenie nr 7 Ministra Przemysłu Chemicznego i Lekkiego z dnia 7 lipca 1987 r. w sprawie prac wykonywanych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze w zakładach pracy resortu przemysłu chemicznego i lekkiego (Dz.Urz. MG. z 1987 r. nr 4 poz. 7), jak i przedstawiony przez likwidatora pracodawcy wnioskodawcy zakładowy wykaz stanowisk pracy zaliczonych do prac wykonywanych w szczególnych warunkach, sporządzony komisyjnie w fabryce Ż. - na podstawie powyższego zarządzenia w 1987 r. - mają jedynie charakter techniczno-porządkujący i zawierają doprecyzowanie poszczególnych pozycji wykazu A do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., w szczególności do specyfiki konkretnego zakładu pracy. Zajmowane przez wnioskodawcę stanowisko montera aparatury i układów pneumatyczno-hydraulicznych nie figuruje w wykazie A do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. Dlatego, biorąc pod uwagę, że pracował on

w służbach utrzymania ruchu, Sąd Okręgowy trafnie próbował dokonać subsumpcji tego stanowiska do jedynej możliwej pozycji wykazu A, dział XIV „Prace różne”, tj. poz. 25, obejmującej bieżącą konserwację agregatów i urządzeń oraz prace budowlano-montażowe i budowlano-remontowe na oddziałach będących w ruchu, w których jako podstawowe wykonywane są prace wymienione w wykazie. W tym zakresie brak jest jednak podstaw do przyjęcia, aby wnioskodawca stale i w pełnym wymiarze wykonywał pracę na oddziałach czy wydziałach, na których jako podstawowe wykonywane są prace wymienione w wykazie. Sąd Okręgowy bardzo precyzyjnie ustalił, jakie stanowiska pracy na poszczególnych oddziałach i wydziałach Ż. są pracami w szczególnych warunkach wymienionymi w zakładowym wykazie oraz że są to zaledwie jednostkowe stanowiska, w większym wprawdzie natężeniu w szmaciarni czy kalkowni, ale brak jest podstaw do przyjęcia, aby na wszystkich obsługiwanych przez wnioskodawcę oddziałach i wydziałach prace w szczególnych warunkach wykonywane były jako podstawowe. O zaliczeniu danej pracy do prac wykonywanych w szczególnych warunkach dla celów spornego świadczenia, decydujące znaczenie ma jej przyporządkowanie do pozycji określonej w wykazie. Natomiast materiał dowodowy nie pozwolił na ustalenie, aby wnioskodawca w spornym okresie pracę wykonywał wyłącznie na oddziałach i wydziałach, na których jako podstawowe wykonywane są prace wymienione w wykazie. W konsekwencji wnioskodawca wykazał jedynie 11 lat, 3 miesiące i 1 dzień pracy w szczególnych warunkach, a więc mniej niż wymagany ustawą okres co najmniej 15 lat takiej pracy, będący jedną z przesłanek warunkujących nabycie prawa do emerytury w wieku obniżonym, wobec czego nie spełnił wszystkich przesłanek do przyznania prawa do emerytury z tytułu wykonywania pracy w szczególnych warunkach.

Wnioskodawca w całości zaskarżył wyrok Sądu Apelacyjnego skargą kasacyjną, domagając się uchylecia zaskarżonego wyroku w całości i przekazania sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach postępowania, ewentualnie uchylecia zaskarżonego wyroku i przyznania mu prawa do emerytury od miesiąca złożenia wniosku, a także zasądzenia od organu rentowego na jego rzecz kosztów postępowania.

Skargę kasacyjną oparto na obydwu podstawach wymienionych w art. 398³ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c., zarzucając zaskarżonemu wyrokowi naruszenie:

1) art. 32 ust. 1, 2 i 4 i art. 184 ustawy emerytalnej w związku z § 1 ust. 1, § 2 ust. 1, § 3 i § 4 ust. 1 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. oraz poz. 25, dział XIV wykazu A do tego rozporządzenia, polegające na przyjęciu, że prace w szczególnych warunkach określone w wykazie A, dział XIV pod poz. 25 jako „polegające na bieżącej konserwacji-agregatów i urządzeń (...) na oddziałach będących w ruchu, w których jako podstawowe wykonywane są prace wymienione w wykazie” to prace wykonywane na oddziałach, w których jako podstawowe są prace wymienione w zakładowym wykazie stanowisk pracy w szczególnych warunkach (sporządzonym komisyjnie u pracodawcy skarżącego - na podstawie zarządzenia nr 19 Ministra Przemysłu Chemicznego i Lekkiego z dnia 6 sierpnia 1983 r., a także zarządzenia nr 11 z dnia 6 października 1986 r.), podczas gdy prawidłowa wykładnia regulacji ujętej pod poz. 25 działu XIV, prowadzi do wniosku, że owe „prace różne” należy odnieść do prac na oddziałach, w których jako podstawowe są wykonywane prace wymienione w wykazie A do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., nie będącym tożsamym w swej treści z ustalonym komisyjnie w zakładzie pracy zakładowym wykazem o charakterze porządkującym;

2) art. 32 ust. 2 ustawy emerytalnej, polegające na pominięciu warunków, jakie panowały w miejscu pracy skarżącego, w sytuacji gdy możliwość zakwalifikowania prac jako wymienionych w dziale XIV, poz. 25 wykazu A wynika właśnie ze specyfiki miejsca i czasu ich wykonywania, tworzących szczególne warunki, porównywalne do tych, w których pracują pracownicy normalnie tam zatrudnieni, czyli wykonujący prace wymienione w wykazie A jako te podstawowe i specyfika ta na gruncie niniejszej sprawy ma kluczowe znaczenie dla ustalenia prac opisanych w wykazie A, a wykonywanych jako podstawowe na oddziałach będących w ruchu, na których bieżącej konserwacji dokonywał skarżący;

3) art. 217 § 3 k.p.c. i art. 382 k.p.c., przez zaniechanie poczynienia wyczerpujących własnych ustaleń faktycznych w oparciu o materiał dowodowy zgromadzony zarówno w postępowaniu pierwszoinstancyjnym, jak i apelacyjnym, na okoliczność czy na oddziałach będących w ruchu, na których świadczył pracę skarżący przy bieżącej konserwacji agregatów i urządzeń w spornym okresie, jako

podstawowe były wykonywane prace ujęte w dziale VI „W leśnictwie, przemyśle drzewnym i papierniczym”, jak i w dziale XIV „Prace różne”, zawartych w wykazie A do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r.

Skarżący podniósł, że dla zakwalifikowania danego stanowiska pracy do zatrudnienia w warunkach szczególnych niezbędne jest przyporządkowanie go do konkretnej pozycji wykazu A stanowiącego załącznik do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., w którym enumeratywnie zostały wskazane prace w warunkach szczególnych. Wszelkie zarządzenia resortowe czy inne dokumenty niższej rangi zawierające wykaz prac uznanych za świadczone w szczególnych warunkach nie są w tym zakresie wiążące, mogą natomiast być postrzegane wyłącznie jako mające charakter techniczno-organizacyjny, przyporządkowujący stanowiska występujące w danej branży, czy zakładzie pracy do konkretnych pozycji wykazu. Tymczasem Sądy obu instancji dokonały oceny, czy skarżący świadczył pracę na oddziałach będących w ruchu, w których jako podstawowe były wykonywane prace ujęte nie w wykazie A stanowiącym załącznik do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., lecz w zakładowym wykazie stanowisk pracy w warunkach szczególnych komisyjnie utworzonym na potrzeby Ż. w Ż. przez tegoż pracodawcę, a więc w oparciu o zakładowy akt niższego rzędu. Ponadto wykładnia pojęcia prac „na oddziałach będących w ruchu, w których jako podstawowe wykonywane są prace wymienione w wykazie” musi uwzględniać szkodliwe dla zdrowia oraz uciążliwe warunki panujące na oddziałach, do których wprost odsyła ust. 2 art. 32 ustawy emerytalnej. Możliwość zakwalifikowania prac jako wymienionych w dziale XIV, poz. 25 wykazu A wynika więc ze specyfiki miejsca i czasu ich wykonywania („na oddziałach będących w ruchu”), tworzących szczególne warunki, porównywalne do tych, w których pracują pracownicy normalnie tam zatrudnieni (np. hałas, zapylenie, ponadnormatywne promieniowanie etc.).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty skargi kasacyjnej uzasadniają uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Mając na uwadze, że skarżący domaga się ustalenia prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach, analizę

prawidłowości zapadłego w sprawie rozstrzygnięcia wypada rozpocząć od przytoczenia treści art. 184 ust. 1 ustawy emerytalnej. Stanowi on, że ubezpieczonym urodzonym po dniu 31 grudnia 1948 r. przysługuje emerytura w niższym niż określony w art. 27 tej ustawy wieku emerytalnym, po osiągnięciu wieku przewidzianego, między innymi w art. 32, jeżeli w dniu wejścia w życie ustawy (tj. 1 stycznia 1999 r.) osiągnęli: 1) okres zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze wymagany w przepisach dotychczasowych dla nabycia prawa do emerytury w obniżonym wieku oraz 2) okres składkowy i nieskładkowy, o którym mowa w art. 27 (czyli 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn). Z kolei art. 32 ust. 1 ustawy emerytalnej przyznaje prawo do emerytury w niższym od powszechnego wieku emerytalnego (określonego w art. 27 tej ustawy), z uwagi na rodzaj wykonywanej pracy tj. szczególne warunki, w jakich jest ona świadczona lub szczególny jej charakter. Zatem prawo do wcześniejszej emerytury ściśle związane jest z szybszą utratą zdolności do zarabkowania ze względu na szczególne warunki lub szczególny charakter pracy. Praca taka, świadczona stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku, przyczynia się do szybszego obniżenia wydolności organizmu, stąd też wykonująca ją osoba ma prawo do emerytury wcześniej niż inni ubezpieczeni. Wcześniejsza emerytura (emerytura w wieku obniżonym) jest zatem w powszechnym systemie świadczeń emerytalnych „instytucją” wyjątkową, określającą szczególne uprawnienia, stanowi ona przywilej i odstępstwo od zasady wyrażonej w art. 27 ustawy, a zatem regulujące ją przepisy należy wyklądać w sposób gwarantujący zachowanie celu uzasadniającego to odstępstwo (por. między innymi wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 22 lutego 2007 r., I UK 258/06, OSNP 2008 nr 5-6, poz. 81; z dnia 17 września 2007 r., III UK 51/07, OSNP 2008 nr 21-22, poz. 328; z dnia 6 grudnia 2007 r., III UK 62/07, LEX nr 375653; z dnia 6 grudnia 2007 r., III UK 66/07, LEX nr 483283; z dnia 13 listopada 2008 r., II UK 88/08, niepublikowany; z dnia 5 maja 2009 r., I UK 4/09, LEX nr 509022). Wprawdzie art. 32 ustawy emerytalnej w ust. 2 zawiera definicję pojęcia pracownika zatrudnionego w szczególnych warunkach stanowiąc, że jest nim pracownik zatrudniony przy pracach o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagających wysokiej sprawności

psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne bądź otoczenia, to jednak przepis ten nie zawiera szczegółowych przesłanek nabycia prawa do emerytury w obniżonym wieku, odsyłając w tej materii – na mocy art. 32 ust. 4 - do „przepisów dotychczasowych”. Stosownie zaś do uchwały siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 2002 r., III ZP 30/01 (OSNP 2002 nr 10, poz. 243), „przepisami dotychczasowymi”, tzn. obowiązującymi przed dniem wejścia w życie ustawy emerytalnej, są przepisy rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. Zgodnie z § 4 ust. 1 tego rozporządzenia, pracownik, który wykonywał prace w szczególnych warunkach wymienione w wykazie A, nabywa prawo do emerytury, jeżeli: 1) osiągnął wiek emerytalny wynoszący 55 lat dla kobiet i 60 lat dla mężczyzn oraz 2) ma wymagany okres zatrudnienia, w tym co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach. Zgodnie zaś z § 2 ust. 1 rozporządzenia okresami pracy uzasadniającymi prawo do świadczeń na zasadach określonych w rozporządzeniu są okresy, w których praca w szczególnych warunkach jest wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy. W załączniku do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. zawarto między innymi „wykaz A” zawierający listę prac w szczególnych warunkach, których wykonywanie uprawnia do niższego wieku emerytalnego.

W rozpoznawanej sprawie nie budzi wątpliwości osiągnięcie przez skarżącego wieku emerytalnego i ogólnego stażu ubezpieczeniowego wymaganych w art. 184 ust. 1 ustawy emerytalnej, a jedynie kwalifikacja jego zatrudnienia w Ż., które funkcjonowały w przemyśle drzewnym i papierniczym. Sąd Apelacyjny za główną przyczynę odmowy zaliczenia okresu zatrudnienia skarżącego od dnia 1 września 1974 r. do dnia 30 września 1987 r. na stanowisku montera aparatury i układów pneumatyczno – hydraulicznych do okresu pracy w szczególnych warunkach uznał, że stanowisko to nie zostało wymienione w wykazie A stanowiącym załącznik do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. oraz że praca skarżącego w spornym okresie nie odpowiadała pracy wymienionej pod poz. 25, dział XIV wykazu A, jako „bieżąca konserwacja agregatów i urządzeń oraz prace budowlano-montażowe i budowlano-remontowe na oddziałach będących w ruchu, w których jako podstawowe wykonywane są prace wymienione w wykazie”. W tej kwestii Sąd Apelacyjny odwołał się do ustaleń poczynionych przez Sąd

pierwszej instancji, z których wynika, że wprowadzie skarżący wykonywał swoją pracę „na wszystkich wydziałach w zakładzie pracy (z pominięciem tylko kotłowni, elektrociepłowni i gospodarki wodnej), jednak pracodawca jako wydziały, na których wykonywana jest praca w szczególnych warunkach uznał jedynie szmaciarnię, drukarnię, elektrociepłownię, kotłownię, gospodarkę wodną, roboty wod. - kan. i blacharskie oraz wydział mechaniczny, natomiast znaczna część wydziałów - w tym produkcyjnych - została w wykazie pominięta. Ponadto, nawet na wydziałach, na których pracodawca uznał wykonywanie prac w warunkach szczególnych, cechę tę przypisał tylko niektórym ze stanowisk, wskazując konkretne stanowisko lub rodzaj obsługiwanej maszyny”. Czyniąc przytoczone ustalenia Sądy obu instancji odwołały się jednak *de facto* do zakładowego wykazu stanowisk pracy w warunkach szczególnych, ustalonego dla Ż. w Ż. na podstawie zarządzeń Ministra Przemysłu Chemicznego i Lekkiego z dnia 6 sierpnia 1983 r. i z dnia 6 października 1986 r. Tymczasem w powołanej wyżej uchwale z dnia 13 lutego 2002 r., III ZP 30/01, Sąd Najwyższy jako nadal stosowane „przepisy dotychczasowe” wskazał tylko niektóre przepisy rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., wyłączając dalsze obowiązywanie tych, które zawierały upoważnienie dla ministrów, kierowników urzędów centralnych i centralnych związków spółdzielczych do ustalenia wykazu stanowisk pracy w podległych im zakładach pracy. Stwierdził, że odesłanie do wykazów obejmujących świadczenie pracy w warunkach szczególnych nie obejmuje przepisów kompetencyjnych § 1 ust. 2-3 rozporządzenia. Upadek kompetencji do tworzenia wykazów obejmujących stanowiska, na których świadczona jest praca w szczególnych warunkach, pozbawił zatem mocy akty niższego rzędu, wydane na poziomie resortowym, zawierające wykazy prac w szczególnych warunkach wykonywanych w poszczególnych zakładach. Określenie rodzajów prac lub stanowisk pracy oraz warunków, na podstawie których przysługuje prawo do emerytury w wieku niższym niż powszechny, powierzone zostało w art. 55 ustawy z 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.) Radzie Ministrów, z czego wypływa wniosek, że upoważnienie wynikające z § 2 ust. 2 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. nie stwarzało podstawy prawnej do wydawania aktów wykraczających poza regulację rozporządzenia, lecz obejmowało

tylko ustalenie przez właściwych ministrów, kierowników urzędów centralnych oraz centralnych związków spółdzielczych (w porozumieniu z Ministrem Pracy, Płac i Spraw Socjalnych) w podległych i nadzorowanych zakładach pracy stanowisk pracy, na których są wykonywane prace w szczególnych warunkach. Tylko w granicach i na podstawie rozporządzenia wymienione podmioty mogły wskazać, na których stanowiskach w podległych im zakładach pracy wykonywane są prace wyszczególnione w wykazach - załącznikach do rozporządzenia jako prace w szczególnych warunkach, nigdy zaś ustanawiać wykazy nowych stanowisk pracy jako pracy wykonywanej w szczególnych warunkach (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 lutego 2010 r., II UK 188/09, LEX nr 590237). Wszystko to oznacza, że zarządzenia resortowe nie mogą być samodzielną podstawą prawną indywidualnych decyzji. W konsekwencji w judykaturze Sądu Najwyższego przyjmuje się, że wykazy resortowe mają charakter informacyjny, techniczno-porządkujący i uściślający, w szczególności wówczas, gdy w wykazie stanowiącym załącznik do rozporządzenia nie wymienia się określonych stanowisk, lecz operuje się pojęciem ogólnym (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 21 kwietnia 2004 r., II UK 337/03, OSNP 2004 nr 22, poz. 392; z dnia 20 października 2005 r., I UK 41/05, OSNP 2006 nr 19-20, poz. 306; z dnia 25 lutego 2009 r., II UK 227/08, LEX nr 736740; z dnia 25 lutego 2010 r., II UK 218/09, LEX nr 590247; z dnia 24 listopada 2010 r., I UK 128/10, LEX nr 707405, z dnia 22 sierpnia 2018 r., III UK 114/17, LEX nr 2559408). Zatem umieszczenie w takim wykazie danego stanowiska pracy może mieć znaczenie jedynie w sferze dowodowej, tworząc domniemanie faktyczne (tak np. w wyrokach Sądu Najwyższego: z dnia 24 listopada 2011 r., I UK 164/11, LEX nr 1135989; z dnia 10 lutego 2015 r., II UK 124/14, LEX nr 1656495; z dnia 22 marca 2016 r., I UK 117/15, LEX nr 2019499). Oznacza to, że nawet potencjalne wykonywanie pracy na stanowisku wymienionym zarządzeniu resortowym, którego wszakże nie wskazano w załączniku do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. nie uprawnia do uzyskania emerytury w niższym wieku emerytalnym na podstawie przepisów ustawy emerytalnej (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 22 stycznia 2015 r., III UK 82/14, LEX nr 1628948; z dnia 23 listopada 2004 r., I UK 15/04, OSNP 2005 Nr 11, poz. 161; z dnia 20 października 2005 r., I UK 41/05, OSNP 2006 nr 19-20, poz. 306; z dnia 23

lutego 2010 r., II UK 188/09, LEX nr 590237). To ustawa emerytalna i rozporządzenie z dnia 7 lutego 1983 r. stanowią źródło prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym i nie są nim zarządzenia resortowe (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 2012 r., I UK 403/11, LEX nr 1214549).

Wobec powyższego samo odwoływanie się przez Sądy obu instancji wyłącznie do stanowisk pracy zawartych w zakładowym wykazie prac w szczególnych warunkach, utworzonym na podstawie zarządzeń resortowych nie mogło przesądzać o rozstrzygnięciu sprawy, gdyż nie mają one charakteru przepisów uściślających w stosunku do ogólnego przepisu rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. Dla rozstrzygnięcia rozpoznawanej sprawy kluczowe jest natomiast odwołanie się do prac wymienionych w wykazie A do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. bowiem przepis zawarty pod poz. 25 w dziale XIV tego wykazu, zatytułowanym „prace różne”, za pracę w warunkach szczególnych uznaje „bieżącą konserwację agregatów i urządzeń oraz prace budowlano-montażowe i budowlano-remontowe na oddziałach będących w ruchu, w których jako podstawowe wykonywane są prace wymienione w wykazie”. Z treści tego przepisu wynika, że wymienione w nim prace mogą być uznane za prace w szczególnych warunkach w rozumieniu § 2 ust. 1 rozporządzenia tylko wówczas, gdy są wykonywane na oddziałach i wydziałach, w których jako podstawowe wykonywane są prace wymienione w wykazie A. Zatem warunkiem zakwalifikowania tego rodzaju bieżącej konserwacji agregatów i urządzeń jako pracy wykonywanej w szczególnych warunkach jest to, aby na oddziałach i wydziałach, na których jest ona wykonywana, jako podstawowe wykonywane były prace wymienione w wykazie A, a nadto stale i w pełnym wymiarze czasu pracy (codziennie i przez 8 godzin dziennie, jeżeli pracownika obowiązuje taki wymiar czasu pracy). Nie może przy tym zniknąć z pola widzenia, że uwzględnienie innych równocześnie wykonywanych prac, które nie oddziaływały szkodliwie na organizm pracownika, jest jednak możliwe, gdy prace te stanowią integralną część (immanentną cechę) większej całości dającej się zakwalifikować pod określoną pozycję załącznika do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 6 grudnia 2007 r., III UK 62/07, LEX nr 375653 i z dnia 11 marca 2009 r., II UK

243/08, LEX nr 550990) bądź, jeżeli prace dodatkowe tego rodzaju mają charakter incydentalny, krótkotrwały, uboczny (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 22 kwietnia 2009 r., II UK 333/08, LEX nr 1001310; z dnia 12 kwietnia 2012 r., II UK 233/11, OSNP 2013 nr 7-8, poz. 86, z dnia 24 czerwca 2015 r., II UK 260/14, LEX nr 1764810).

W wyroku z dnia 15 października 2015 r., I UK 473/14 (LEX nr 1929242), wydanym w sprawie ubezpieczonego wykonującego prace kontrolera jakości wymienione pod poz. 24, dział XIV wykazu A do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., który to przepis również odwołuje się do pojęcia „na oddziałach i wydziałach, w których jako podstawowe wykonywane są prace wymienione w wykazie”, Sąd Najwyższy stwierdził, że termin „podstawowe” odnosi się do prac wykonywanych w tym oddziale czy wydziale, a nie do pracowników zatrudnionych przy tych pracach. Znaczy to tyle, że praca zatrudnionych przy dozorze (kontroli) może być uznana za wykonywaną w szczególnych warunkach wówczas, gdy między profilem oddziału (wydziału) a pracami wskazanymi w rozporządzeniu z dnia 7 lutego 1983 r. istnieje relacja o kwalifikowanym charakterze. Nie chodzi więc o to, ilu pracowników wchodzących w skład zespołu wykonywało prace w szczególnych warunkach, ważne jest, czy dla osiągnięcia celu postawionego oddziałowi (wydziałowi) konieczne było wykonywanie prac wymienionych w rozporządzeniu. W tym ujęciu termin „podstawowe” koncentruje uwagę nie na zbiorowości pracowników, ale na funkcji przypisanej wyodrębnionej strukturze pracodawcy. Przepis wyraźnie wskazuje, że zwrot „podstawowe” odnosi się do oddziałów i wydziałów (zob. też wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 7 listopada 2016 r., III UK 12/16, LEX nr 2163306; z dnia 13 lipca 2017 r., III UK 176/16, LEX nr 2350662, czy postanowienia z dnia 8 listopada 2018 r., III UK 4/18, LEX nr 2573981 i z dnia 17 stycznia 2019 r., III UK 102/18, LEX nr 2607226). Oznacza to, że w rozpoznawanej sprawie istotne znaczenie ma charakter profilu działalności Żywieckich Zakładów Papierniczych, w których zatrudniony był skarżący oraz zakres „podstawowych prac” tam wykonywanych. Takich ustaleń Sądy obu instancji w sposób wyczerpujący nie poczyniły, a dokonane przez nie ustalenia ograniczają się do stwierdzenia, że skarżący pracował w służbie utrzymania ruchu przy czynnych urządzeniach pneumatyczno-hydraulicznych „na wszystkich

wydziałach w zakładzie pracy z pominięciem jedynie kotłowni, elektrociepłowni i gospodarki wodnej, jednak pracodawca jako wydziały w których wykonywana jest praca w szczególnych warunkach wskazał jedynie: szmaciarnię, drukarnię, elektrociepłownię, kotłownię, gospodarkę wodną, roboty wodno-kanalizacyjne i blacharskie, wydział mechaniczny (z pominięciem znacznej części wydziałów)”, a także do szczegółowego podania jacy pracownicy pracowali na poszczególnych oddziałach (mielarze, maszyniści, operatorzy maszyn papierniczych, pracownicy rozwieszający tektury) oraz jakie stanowiska pracy na poszczególnych oddziałach i wydziałach Ż. są zaliczane do praca w szczególnych warunkach wymienionych w zakładowym wykazie takich prac. Tymczasem istotne jest ustalenie jakie prace były na tych wydziałach podstawowe, czyli niezbędne do osiągnięcia celu postawionego Ż., determinujące ich zdolności produkcyjne, bez wykonywania których przedsiębiorstwo nie mogłoby funkcjonować, a które stosownie do wykazu A, dział VI „W leśnictwie, przemyśle drzewnym i papierniczym” oraz dział XIV „Prace różne” były wykonywane jako prace w szczególnych warunkach. Z tego względu niewystarczające jest odwołanie się przez Sądy orzekające w sprawie do rodzaju prac, które wykonywane były u pracodawcy skarżącego na poszczególnych oddziałach bowiem konieczne jest ustalenie, które z tych prac miały charakter „podstawowy” i czy są one wyszczególnione jako prace wykonywane w szczególnych warunkach w załączniku A do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., a nie w będącym aktem niższego rzędu zakładowym wykazie tych stanowisk.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalony jest pogląd, zgodnie z którym zastosowanie przepisów prawa materialnego do niedostatecznie ustalonego przez sąd drugiej instancji stanu faktycznego lub w przypadku, gdy wyrok sądu drugiej instancji nie zawiera ustaleń faktycznych odnoszących się do przesłanek stosowanej normy prawa materialnego, oznacza wadliwą subsumcję i uzasadnia zarzut kasacyjny naruszenia prawa materialnego (por. wyrok z dnia 11 marca 2003 r., V CKN 1825/00, LEX nr 784216; z dnia 10 marca 2011 r., II PK 241/10, LEX nr 817524; z dnia 5 września 2012 r., IV CSK 76/12, LEX nr 1229815; z dnia 5 października 2012 r., IV CSK 89/12, LEX nr 1275008, z dnia 10 kwietnia 2014 r., II UK 393/13, LEX nr 1475166). Nie można bowiem stosować prawa materialnego (rozstrzygać sporu) bez wyjaśnienia warstwy faktycznej w zakresie pozwalającym

na aplikację tego prawa. Tylko wtedy realizuje się konstytucyjne prawo strony do sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP).

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzekł jak w sentencji wyroku.

as